

**Natuurlijk
Tuinieren
met AVVN**

NATUURLIJK TUINIEREN MET AAWN

Colofon

Deze brochure geeft praktische informatie en tips voor tuinliefhebbers die willen genieten van een tuin vol leven. Waar het goed toeven is voor planten, dieren en voor jezelf. Een tuin vol kleur en fleur, waar de natuur een kans krijgt om zich te ontwikkelen. Zo'n tuin is sprankelend en avontuurlijk, een sieraad voor het oog, en draagt bij aan de kwaliteit van de leefomgeving. In deze uitgave zie je dat natuurlijk tuinieren best eenvoudig is en dat kleine aanpassingen in bijvoorbeeld de plantkeuze al een enorme winst betekenen voor vlinders, hommels, lieveheersbeestjes, mussen, egels, kikkers en ga zo maar door. Natuurlijk tuinieren is een verrijking voor je tuin. We wensen je heel veel inspiratie en succes.

Uitgave:

AAVN samen natuurlijk tuinieren

www.aavn.nl

Gewijzigde herdruk 2024

Foto cover: Het tweejarige vingerhoedskruid (*digitalis purpurea*) komt voor in open plekken in het bos en is ook een mooie tuinplant. Vooral hommels, ook bijen, zijn dol op de nectar (foto: AAWN)

Disclaimer:

Bij de samenstelling van deze brochure is gebruik gemaakt van teksten uit het Handboek Natuurlijk Tuinieren van AAWN samen natuurlijk tuinieren. Alle rechten van intellectuele eigendom van deze brochure liggen bij AAWN. Kopiëren, publiceren en elk ander gebruik van (delen van) de inhoud is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van AAWN. Digitaal verspreiden van de gehele uitgave is wel zonder toestemming toegestaan. 2024.

INHOUD

1 Tuinieren en de natuur	3
1.1 Ecologie	3
1.2 Tuinieren en ecologie	3
2 Natuurlijke flora	5
2.1 Wilde planten	5
2.2 Gelaagdheid	5
3 Dieren in de tuin	7
3.1 Tuinbeheer	7
3.2 Zoogdieren	7
3.3 Vogels	9
3.4 Amfibieën	11
3.5 Bodemdieren	13
3.6 Vliegende insecten	14
4 Natuurlijke inrichting	18
4.1 Omheiningen	18
4.2 Stapelmuurtjes	20
4.3 Onderhoud	21
5 De natuurvriendelijke moestuin	23
5.1 Natuurvriendelijk groente telen	23
5.2 Compost	24
5.3 Natuurvriendelijke teeltmethoden	24
5.4 Gewasbescherming	27

1. Tuinieren en de natuur

1.1 Ecologie

Natuurlijk tuinieren is een bezigheid, waarbij de natuur zelf een belangrijk deel van het werk doet. In een natuurbos, een duinterrein of een moeras komt er geen tuinman aan te pas om de natuur in stand te houden. De natuur heeft daarvoor immers zelf maatregelen getroffen. Door verdamping en losse bodemstructuur komt het landschap niet blijvend onder water te staan. Op zijn beurt zorgt waar nodig een gesloten plantendek er voor dat de bodem niet uitdroogt.

Maar, de mens bemoeit zich met de natuur. Wilde dieren zijn door foktechnieken tot vee of huisdieren omgevormd. Hetzelfde gebeurde met wilde gewassen die door steeds verdergaande teelttechnieken veranderd zijn in voedings- of siergewassen. Daar is op zich niets mis mee, zolang het maar past in het natuurlijk systeem en er rekening gehouden wordt met de **ecologie**. *Dit is de wetenschap die zich bezighoudt met alle relaties die er zijn tussen al het levende en het levenloze op onze planeet in hun natuurlijke omgeving.* Niets is zo maar ergens, er zijn altijd verbanden met andere organismen en met water, bodem en lucht.

“Alles kan overal zijn, maar de milieuomstandigheden bepalen of het organisme zich er ook tot in lengte van dagen kan handhaven”.

Zo zullen plantenzaden die ‘alles’ vinden wat ze nodig hebben, uitgroeien tot volwassen planten. En wat is dat ‘alles’? Zeer bepalend bij die omgevingsomstandigheden zijn water, bodem en lucht. Ook zonlicht en wind beïnvloeden de ecologische situatie; ze zien zelfs kans de levenloze natuur te veranderen.

In de natuur verandert alles ‘van nature’, dat heet de natuurlijke kringloop. Daar hoeft geen mens aan te pas te komen. Die beweging, de dynamiek in de natuur is ook in groter verband waarneembaar. Alles wat z’n tijd heeft gehad en z’n diensten heeft bewezen, wordt in de natuur successievelijk afgebroken en omgezet in de elementaire bouwstoffen, waaruit het ooit bestond. Al die bladeren, twijgen en takken in de herfst, ja soms hele omgewaaide bomen, worden door schimmels, bacteriën en allerlei kleine dieren afgebroken. Eerst voeden ze zich ermee, althans met bepaalde stoffen. De rest verdwijnt weer in de bodem en komt opnieuw in de kringloop.

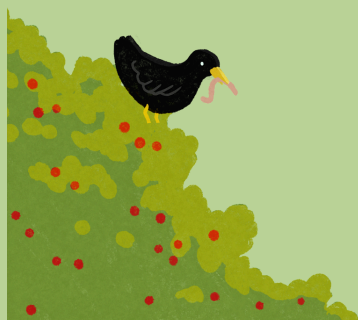
1.2 Tuinieren en ecologie

Tuinieren is per definitie bezig zijn met de natuur. In de tuin spelen dezelfde ecologische factoren als in het landschap een rol. Het enige verschil is, dat bij het tuinieren een bepaalde ordening aangebracht wordt. De tuinliefhebber kiest waar bepaalde voedingsgewassen of bloemrijke planten een plaats krijgen. Maar of ze het op die plaats echt goed zullen doen, zal afhangen van de voorwaarden die ze op die plek vinden. Deze voorwaarden kunnen door de tuinliefhebber beïnvloed worden; in een droge tuin bijvoorbeeld is een natte hoek te maken, waar juist vochtminnende planten hun plekje zullen vinden.

Een vijver, of die nou van het formaat badkuip is of de halve achtertuin beslaat, brengt altijd leven in de tuin: kikkers, salamanders en natuurlijk water- en oeverplanten. (foto: AVVN)

In het -recente- verleden is men nogal ondoordacht ongewenste dieren als bladluis, rozenkevertje en spint met chemische middelen gaan bestrijden. Maar de insecten raakten immuun voor het gif, dat bovendien vaak nuttige dieren en insecten treft. Er hoeft geen chemische bestrijding ingesteld te worden om paal en perk te stellen aan schade in de tuin. Preventie is altijd beter, door bijvoorbeeld juiste standplaats voor de planten, door vruchtwisseling, en door de tuin zo in te richten en te beheren, dat die bezocht wordt door natuurlijke vijanden van plaagbeesten. Vooral insectenetende vogels zijn bestrijders bij uitstek. Maar ook het lieveheersbeestje, dat jaagt op bladluizen, of de egel die zich voedt met slakken.

2. Natuurlijke flora

De natuur heeft een eigen karakter. Soms werkt ze mee met jouw plannen, soms werkt ze tegen. Het is daarom goed om haar te leren kennen en te begrijpen. In dit hoofdstuk maak je kennis met een paar facetten van de plantenwereld.

2.1 Wilde planten

Je hebt gemerkt dat er naast jouw zaaigoed ook veel andere planten ontkiemen. Waar komen die vandaan? In de loop der jaren zijn allerlei zaden in jouw tuin gewaaid of daar op een andere manier terecht gekomen om soms na tientallen jaren, zoals klaprooszaad, te ontkiemen. Zo zijn er heel veel fraaie wilde planten, waar je veel plezier aan kunt beleven. Ze zorgen voor insectenbezoek in jouw tuin en geven je tuin een natuurlijk aanzien.

Planten die niet door kruising of selectie groot- en dubbelbloemige en bontbladige cultuurvariëteiten zijn, worden vaak 'onkruiden' genoemd. Maar... deze kruiden horen tot de oorspronkelijke natuur. Het zijn daarom wilde planten, of beter, planten die hier van nature in het wild voorkomen.

Veel van deze planten zijn eenjarigen. Door deze perfecte aanpassing kunnen zich op een akker korenbloemen of akkerviooltjes handhaven. Naast deze algemene soorten zijn er ook kieskeurige soorten, die een speciale voorkeur hebben voor een bepaald bodemtype, veengrond bijvoorbeeld. Zo wil dopheide een vochtige standplaats in het veen en struikheide juist een droge plek. Voor een natuurlijke begroeiing kunt je uitgaan van de grondsoort van uw tuin.

2.2 Gelaagdheid

In een natuurlijke situatie is er een gelaagdheid in begroeiing: boomlaag, struiklaag en kruidlaag.

Onderdeel van de **kruidlaag** vormen de bodembedekkers. Omdat in de zomer bomen en struiken het licht wegnemen, zijn dit vaak voorjaarsbloeiërs, zoals bosanemoon, breed longkruid en speenkruid. Toch bloeien 's zomers zenegroen, brunel, penningkruid en lievevrouwebedstro.

*Bodembedekkers verhinderen dat de bodem te veel uitdroogt. Dit betekent voor jou: **minder sproeien**. Bovendien krijgen veel zaden van ongewenste planten niet de kans om te kiemen. Dit betekent voor jou: **minder wieden**.*

Planten worden ingedeeld in eenjarigen, tweejarigen en vaste planten. In een tuin geeft het zaaien van eenjarigen het snelst resultaat, omdat zij hetzelfde jaar nog bloeien: bijvoorbeeld klaproos, bolderik, korenbloem, kamille, knopkruid en guichelheil.

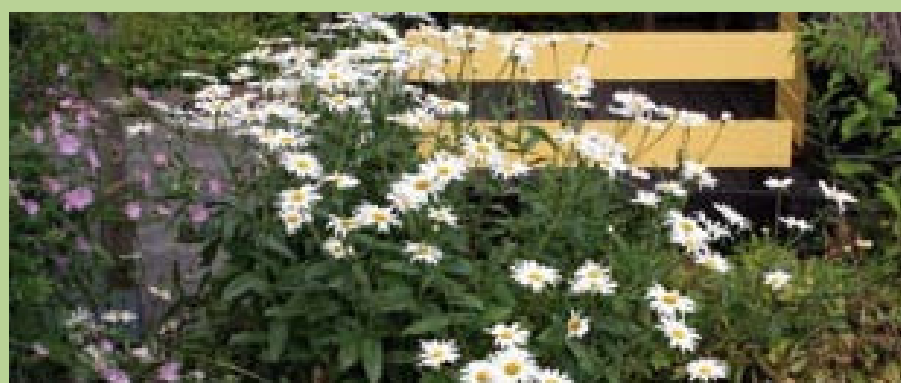
Van tweejarigen zie je het eerste jaar alleen nog maar een rozet van bladeren. Het tweede jaar zullen deze planten fors uitdijen en bloeien. Tweejarigen zoals vingerhoedskruid, teunisbloem, kaardenbol en toortsen zijn allemaal zonliefhebbers.

Ook vaste planten bloeien nog niet in het eerste jaar dat ze gekiemd hebben. Maar wanneer deze planten eenmaal zover zijn dat ze bloeien, zul je er lang plezier aan kunnen beleven. Vaste wilde planten zijn belangrijke voedselplanten voor hommels (monnikskap, blauwe knoop, saliesoorten) en vlinders (kattenstaart, brem, tijm, marjolein, muurbloem, knautia).

Inheemse vaste planten hoef je niet te beschermen in de winter. Deze planten kunnen prima tegen de vorst, zeker als je een strooisellaag van afgefallen blad laat liggen. Overigens is het niet zo dat alleen per definitie wilde planten een natuurwaarde voor de tuin hebben (zie ook paragraaf 3.6). Ook gewone tuinplanten en -struiken als malva, clematis, witte waterlelie, herfstanemoon, vuurdoorn, lavendel, hulst en gelderse roos zijn vanwege hun toegevoegde waarde voor het dierenleven uitstekende keuzes.

Weer eens wat anders in de tuin: een machtige inheemse Keizerskaars - *Verbascum phlomoides*. (foto: AVVN)

Natuurlijk tuinieren betekent ook rekening houden met de dierenwereld. Margrietten bijvoorbeeld worden door verschillende insecten bezocht. (foto: AVVN)

DOEN!:

Laat eens een paar uitgebloeide tweejarigen 's winters op je tuin staan. Kijk het jaar daarop nu eens op welke plek de meeste zaailingen opkomen. Op de plaatsen waar de meeste jonge plantjes staan, is de bodem blijkbaar optimaal voor deze soort. Dat zal trouwens vaak tussen de tegels van jouw terras of paadje zijn. Blijkbaar zijn veel wilde planten gek op zandgrond!

3. Dieren in de tuin

3.1 Tuinbeheer

In een natuurlijk aangelegde en onderhouden tuin vinden al snel allerlei dieren een plekje. Ze zoeken er voedsel, ruimte om uit te rusten, nestgelegenheid of een beschutte plek om te overwinteren. 'Ruim niet altijd alles op' is ook met het oog op een diervriendelijke tuin het motto.

Laat bijvoorbeeld pinksterbloemen groeien: het oranjetipje legt daar haar eieren op. Onder een hoop snoeihout op een wat verborgen plaats zoeken egels graag een schuilplaats. Een oude boomstronk kan een compleet flatgebouw voor kleine diertjes worden.

Er is een enorme variëteit aan dieren die je in de tuin kunt aantreffen. Een klein gedeelte daarvan wordt in de hiernavolgende tekst behandeld. Waar mogelijk is aangegeven welke voorzieningen je kunt treffen om het de dieren 'naar de zin' te maken.

3.2 Zoogdieren

De zoogdieren die jouw tuin bezoeken, zijn niet alleen maar dieren die snoepen van je planten en vruchten.

Mol

Vaak wordt de mol alleen maar beschuldigd van het veroorzaken van de mollenritten in het gazon. Maar vergeet niet dat dit dier ontzettend nuttig werk doet. Hij is de hele dag bezig met het zoeken naar voedsel, zoals insectenlarven. Bovendien zorgt hij door zijn enorme gangenstelsel dat de grond luchtig en goed gedraineerd wordt. De mol zorgt voor dynamiek in het milieu. In de omgewoelde grond krijgen andere planten een kans om te kiemen.

Egel

Bijna iedere tuinbezitter is trots als hij weet dat er op zijn tuin egels voorkomen. Alsof de aanwezigheid van een egel een bekroning is van een natuurlijk ingerichte tuin. Ze brengen hun leventje het liefst door in een avontuurlijke tuin met veel schuilhoekjes in de vorm van stronken en takkenwallen. Daar kunnen ze hun kostje bij elkaar zoeken: wormen, slakken, kevers, kikkers en afgefallen fruit. Je kunt een egel laten wennen aan een bepaalde voederplek, door er regelmatig wat fruit neer te leggen. *In ieder geval geen melk, ze raken er van aan de diarree en kunnen dan dood gaan.* Het leefgebied van egels beslaat een gebied dat een stuk ruimer is dan jouw tuin. Ze moeten zich daarover vrij kunnen bewegen. Hou daarom rekening met je tuinafscheiding en laat die niet helemaal tot aan de grond doorlopen, zodat de egel van tuin naar tuin kan gaan.

Een (nog jonge) egel: een bekroning op de tuin. (foto: Otto Kalkhoven)

DOEN!:

Op wat minder beschutte plaatsen zijn egelkisten een uitkomst voor egels die een winterslaapplaats zoeken. Een kistje van ongeveer 30 x 30 x 30 cm is prima. Zorg ervoor dat het waterdicht is en een toegangstunneltje en een (horizontaal) ventilatiepijpje heeft. Gebruik geen verf, beits of carbolineum want egels hebben een hekel aan de geur. Zet het kistje op een droge, stille plaats en dek het af met flink wat bladeren en takken. De egel richt zijn kist zelf in met droog materiaal (zoals stro), dat je eventueel voor hem in de buurt kunt klaarleggen.

Marters

Marterachtigen beslaan een bijzondere roofdierengroep die zich ondanks sterke vervolging door de mens goed heeft weten te handhaven. Het voorkomen van marterachtigen heeft dus veel te maken met: dekking en voedselaanbod. Een takkenwal, -ril of -hoop kan een goede verblijfsplaats bieden aan bunzing, hermelijn of wezel die zich voeden met muizen of ratten.

3.3 Vogels

Vogels zijn duidelijk aanwezig: ze manifesteren zich in geluid, kleur en beweging. Daarom vullen vogels de tuin en het landschap. Het is de moeite waard de tuin zodanig in te richten dat de aantrekkelijkheid voor vogels toeneemt. Je moet dan voedsel, dekking of schuilplaats en nestgelegenheid bieden.

Voedsel

Bodemdiertjes (slakken, pissebedden, wormen) worden gegeten door lijsters (merel, zanglijster). Winterkoninkjes komen jagen op bladluizen, rupsen, keverlarven en spinnen. Wie kent trouwens niet het roodborstje dat bij het spitten bijna op je spa komt zitten om -voor ons onzichtbaar- leven uit de zwarte grond te pikken. Het laten liggen van afgevallen blad in het najaar en winter is een voorwaarde om die vogels in de tuin de kans op voedsel te bieden.

Diezelfde gevarieerde inrichting van de tuin past bij de oneindige veelsoortigheid van de insectenwereld. Deze grote hoeveelheid in soort en getal biedt een voedselbasis voor vrijwel alle zangvogels. Sommige arriveren pas in april omdat dan het insectenleven is ontwaakt. Eitjes, rupsen, maden en larven moeten in groten getale aanwezig zijn om al die hongerige jonge vogeltjes te voeden. Een goede boom of struik zit dus vol met insecten die van die boom stuifmeel, nectar of blad snoepen.

Het meest sprekend voor verbanden in de natuur is de rijkdom aan vruchten en zaden in het najaar. Juist in die tijd hebben veel dieren extra voedsel nodig voor de lange reis (vogeltrek) of de naderende winter (voorraad aanleggen). De kleurrijke trossen bessen van lijsterbes, liguster, duindoorn zijn een dankbare voedselbron voor de vele trekvogels. Het snoeien van zulke vruchtdraggers moet na de winter of na het leeg eten gebeuren.

Geef uitgebloeide planten de kans om zaden te vormen en laat ze gedurende het najaar en de winter staan. Veel vogels zullen zich eraan te goed doen. Bij uitgebloeide kaardenbollen kun je zo goed als zeker putters verwachten. De zaden van deze plant zijn hun favoriete voedsel.

Dekking/schuilplaats

Overleven in de dierenwereld is behalve een kwestie van eten en drinken ook een zaak van niet opvallen. Sommige vogels vinden die dekking door de camouflagekleuren van hun verenkleed. Deze vogels hebben de kleur van dorre bladeren. Bodembedekking geeft vogels dus een veilig gevoel.

en takkenwal, een dichte haag, struiken als meidoorn en sleedoorn, zijn dankbare vluchtplaatsen. Groenblijvende bomen en struiken zijn een aantrekkelijke slaapplek. Buiten de broedtijd brengen veel vogels de nacht gezamenlijk door (vinken, lijsters, spreeuwen, kwikstaarten). Ook een klimop (hedera) tegen een gebouw kan dienst doen.

Nestgelegenheid

Nauw samenhangend met de schuilplaats die bomen of struiken bieden is ook de mogelijkheid om er te nestelen. Elke soort heeft een specifieke voorkeur voor plaats en samenstelling van het nest. Een houtduif maakt bijvoorbeeld een 'platje' van wat takjes op enkele meters hoogte. Een winterkoninkje vlecht een nestbolletje in dichte struiken. De mogelijkheden die een gevarieerde tuin biedt, kan nog aangevuld worden met allerlei soorten nestkasten.

“Wie zaait zal oogsten” Als je een nestkastje in de tuin ophangt, zal deze pimpelmees voor je als biologische bestrijder in de weer gaan (foto: Otto Kalkenhoven)

In de winter kun je vogels de tuin in lokken door ze bij te voeren. Maar begin pas met voeren als het hard vriest of als het gesneeuwd of geijzeld heeft. Het is erg belangrijk dat je het voeren consequent volhoudt in zo'n winterse periode. De vogels raken er namelijk aan gewend en kunnen niet zomaar omschakelen.

Brood, gekookte aardappelen, gekookte rijst/deeggerechten, fruit, vet en diverse granen en zaden: vrijwel al het voedsel is geschikt, zolang er maar niet of nauwelijks zout in zit. Ook kun je vetbollen en snoeren of korfjes met ongebrande pinda's ophangen.

DOEN!:

Heb je struiken of bomen in je tuin? Is het je opgevallen dat er regelmatig veel uitwerpselen te vinden zijn van vogels? Kijk dan eens tegen schemering of je vogels in die struik ziet verdwijnen. Het kan heel goed zijn dat een dichte struik een slaapplek vormt voor tientallen vogels.

DOEN!:

Recept voor een vetbol

- Vul een blik of een melkkarton met een mengsel van allerlei zaden, noten en rozijnen.
- Roer er ongeveer dezelfde gewichtshoeveelheid aan gesmolten ongezoeten vet doorheen om het te binden.
- Leg, voordat het mengsel stolt, een touwtje erin dat ruim uitsteekt om de vetbol later aan op te hangen.
- Soms is de vetbol moeilijk uit de vorm te krijgen. Een melkkarton kan er afgescheurd worden. Houd een blik even in heet water. De vetbol komt dan gemakkelijk los.

3.4 Amfibieën

Amfibieën leven zowel in het water als op het vaste land. Het is dus belangrijk om slootkanten en vijverranden glooiend te laten verlopen. Harde, hoge, steile oevers verhinderen deze dieren om op het droge te komen. Ecologisch beheerde oevers met inhammen en plas-dras-situaties zijn ideaal voor amfibieën.

Dakpannen naast de paddenpoel of vijver: ideaal voor salamanders, padden of bruine kikkers om onder te kruipen voor de winterslaap, vooral als onder de pannen nog een kuil is gevuld met keien, takken en bladafval. (foto: AVVN)

Tot de amfibieën behoren de kikkers, padden en salamanders. De bekendste kikkers zijn bruine en groene kikker. Bruine kikkers komen in het vroege voorjaar op paaiplaatsen bijeen en dat resulteert in grote massa's dril. Groene kikkers vallen wel op door hun kwaakconcerten (de boerennachtegal) en gaan pas eind mei over tot ei-afzetting.

Padden onderscheiden zich van kikkers door een droge, wrattige huid. Belangrijke soorten zijn de gewone pad en de rugstreeppad. Paddeneitjes worden in snoeren in het water afgezet.

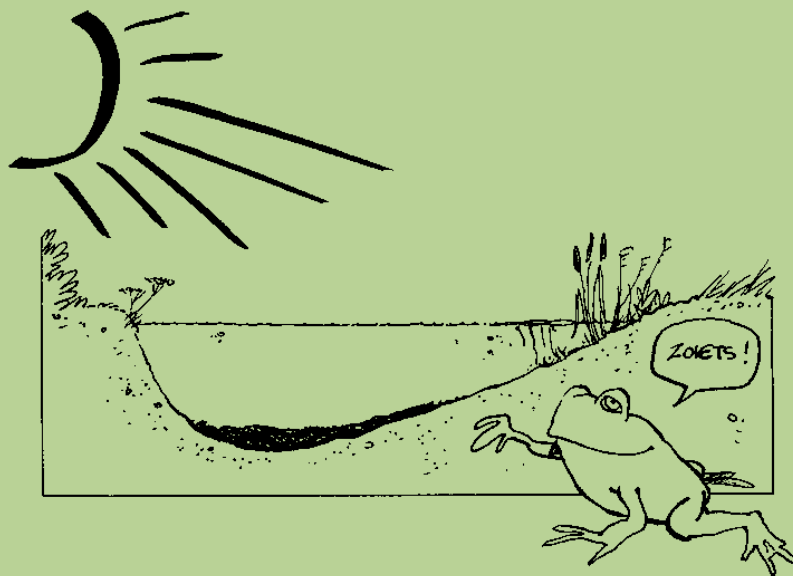
Salamanders zijn voor hun voortplanting ook van water afhankelijk. De kleine watersalamander is algemeen in ons land aanwezig.

DOEN!:

Als er bij jou de mogelijkheid aanwezig is om een poel of vijver aan te leggen, zorg er dan voor dat dit water interessant is voor amfibieën.

Hou rekening met de volgende vereisten:

- De poel moet het hele jaar water bevatten, 's zomers minimaal 50 cm. In de winter moet het water zo diep zijn dat de bodem niet bevriest (minimaal 1 m).
- Er moet een ondiepe en zonnige oever aanwezig zijn waar het water snel opwarmt. Een flauw talud op de zuidhelling is hiervoor zeer geschikt. Door de noordhelling steil te houden, kan extra variatie worden aangebracht.
- De poel mag niet te veel beschaduwd worden. Schaduw remt de plantengroei en zorgt dat het water niet snel warm wordt.
- In de poel mag geen vis voorkomen. De visstand kan zich, afhankelijk van het voedselaanbod, sterk uitbreiden. De overlevingskansen voor de amfibieën nemen daardoor sterk af.
- Er mag geen vuil water instromen.

3.5 Bodemdieren

Op en onder de grond gebeurt van alles. Soms nauwelijks met het blote oog waarneembare bodemdiertjes spelen een belangrijke rol in de kringloop van de voedingsstoffen in de natuur. Ze breken dood plantaardig en dierlijk materiaal af tot voedingsstoffen, die door planten weer uit de bodem opgenomen kunnen worden. Er is maar één manier om de grond in jouw tuin in conditie te houden: zorgen voor een natuurlijke kringloop waarin de voedingsstoffen van de planten weer in de aarde terecht komen, waardoor de grond vruchtbaar blijft.

Het dode is de basis voor nieuw leven. Laat daarom in de herfst uitgebloeide planten staan. Breek ze in het voorjaar af en leg het materiaal plat op de grond. Dit wordt dan in korte tijd door de uitlopende planten bedekt. Onder het plantenkleeft breken bacteriën en schimmels takjes en stengels af, trekken wormen dor blad in de grond. Daar maken andere bodemorganismen het werk van de wormen af. Het duurt een paar jaar voor zo'n natuurlijke strooisellaag is omgezet tot vruchtbare humus, maar de voedingsstoffen keren terug naar waar ze vandaan gekomen zijn.

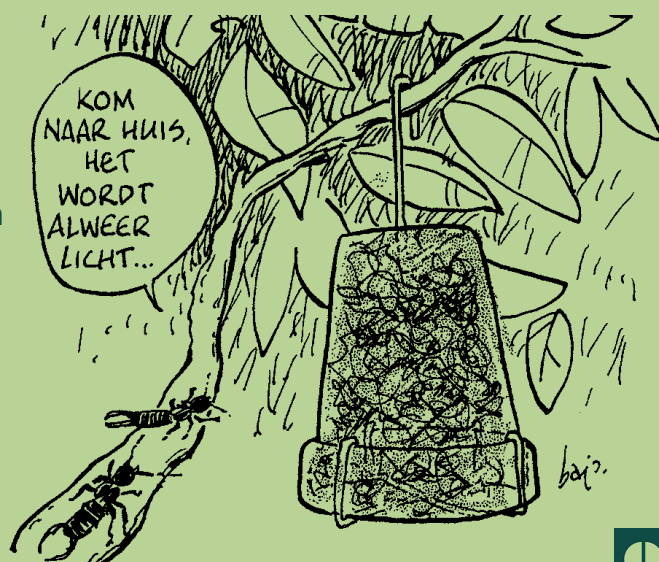
Wist je dat op en in de bovenste 10 cm van een vierkante meter gezonde grond gemiddeld de volgende aantallen organismen leven? 80 regenwormen, 350 insecten en insectenlarven, 300 duizendpoten en miljoenpoten, 50 slakken, 50 pissebedden, 50.000 springstaarten, 1 miljoen aaltjes en ongeveer 1 miljard bacteriën.

Regenwormen

In de grond zorgen regenwormen voor een goede bodemstructuur. De regenworm eet zich door de grond waarin hij leeft en verteert de daarin aanwezige organische stoffen. Via de gangen kan er lucht tot grote diepte in de bodem doordringen.

Oorwormen

Oorwormen hebben opvallende, tangvormige uitsteeksels aan hun achterlijf waarmee ze zich kunnen verdedigen, maar ook prooiën mee kunnen grijpen. Mannetjes hebben een sterk gebogen tang, bij de vrouwtjes is die wat rechter. Oorwormen zitten graag in nauwe spleten tussen schors, planken en stenen of in holle stengels van planten.

Je zult ze ook vaak tegenkomen in nestkastjes. Ze eten zowel levende als dode planten én diertjes. Oorwormen jagen op bladluizen en het zou een goede zaak zijn als ze in de gelegenheid gesteld worden om hun nuttig werk op de tuin te doen.

DOEN!:

Hang een bloempotje (diameter circa 12 cm) op de kop aan een ijzerdraadje in bijvoorbeeld een fruitboom of heester. Vul het bloempotje met houtwol of stro en je hebt een mooie schuil- en nestgelegenheid voor de oorwormen. Je zult ze niet vaak op jacht zien naar bladluizen, want het zijn nachtdieren.

3.6 Vliegende insecten

Insecten vormen de grootste diergroep. Veel soorten worden bestreden door de mens. Van nature leven insecten van wilde planten. Zo eten rupsen van koolwitjes de bladeren van wilde kruisbloemigen. Maar in de moestuin vinden ze de boerenkool net even lekkerder. Andere insecten jagen op dieren; de libelle voedt zich met vliegjes. Libellen zijn als larf trouwens ook enorme rovers. De onder water levende larf heeft een enorme uitklapbare kaak waarmee hij kleine prooidiertjes vangt. En heb je luizen op je planten? Dan zijn er bijna zeker ook luizeneters te bespeuren: Lieveheersbeestjes en hun larven, en gaasvlieglarven. Laat ze vooral hun gang gaan!

**Twee veel bij vijvers
voorkomende Lantaarntjes
maken het universele
liefdesteken: een hartje.
(foto: Francien Walraven)**

DOEN!:

Heb je een vijver of sloot bij jouw tuin? Let dan in mei en juni eens op de stengels van de waterplanten. Op een hoogte van zo'n 20 tot 30 cm boven het water zitten daar vaak de lege huidjes van libellenlarven, waaruit de volwassen libelle gekropen is.

Vlinders en bijen

Vlinders en bijen komen alleen als jouw tuin aantrekkelijk is voor deze diertjes. Hoewel insecten als vlinders en bijen van inheemse bloemen profiteren, wil dit niet zeggen dat zij bepaalde gecultiveerde variëteiten of uitheemse bloemen, die de sierwaarde van jouw tuin mede bepalen, links laten liggen.

Naast wilde bloemen zijn traditionele tuinplanten als rudbeckia, herfstaster, margriet, de buddleja, kamperfoelie en rododendron zeker een uitstekende keuze. Let dus bij aanschaf van planten er op of er bij vermeld staat of ze vlinder-, hommels- en/of bijenvriendelijk zijn. Een kleine moeite voor een werkelijk groots resultaat!

Insecten zijn nuttig. Ze vervullen heel veel functies, waardoor er veel planten, andere dieren en -niet te vergeten- jezelf als tuinliefhebber van insecten profiteren. Veel planten zijn voor hun eigen voortplanting afhankelijk van insecten. Tijdens het korte verblijf op de bloem zorgt het insect immers voor de bevruchting. De plant gaat vrucht zetten en zaad produceren. De tuinliefhebber heeft baat bij insecten: Betere vruchtzetting van de planten, bomen en struiken in de tuin is belangrijk.

Van een mooie, bloemrijke tuin hebben vele insecten voordeel. Vlinders drinken nectar uit bloemen, bijen en hommels verzamelen nectar en stuifmeel. De rupsen hebben waardplanten (een waardplant is een voedselplant voor de rupsen) nodig: wanneer er veel soorten planten in een tuin staan, hebben vlinders meer kans een geschikte plant te vinden waar zij hun eitjes op af kunnen zetten.

Gehakkelde aurelia, nectardrinkend op buddleja oftewel de Vlinderstruik. (foto: AVVN)

Vlindergewassen

Vlinders stellen hoge eisen aan hun leefomgeving. Ze voelen zich het prettigst in een natuurlijk milieu, dat veel afwisseling biedt in bloeitijd en opbouw van de beplanting. Er zijn ongeveer 20 dagvlindersoorten, die regelmatig in tuinen voorkomen. Ze hebben veel verschillende -vaak wilde- planten nodig.

Waardplanten voor rupsen

De rupsen van de meeste dagvlinders leiden een teruggetrokken bestaan en veroorzaken nauwelijks of geen schade aan gewassen. Over vraat aan de grote brandnetel door de rupsen van bijvoorbeeld dagpauwoog, kleine vos, landkaartje en atalanta, zal niemand zich druk maken. Waardplanten zijn o.a. hulst, klimop, kaasjeskruid, wegedoorn, vuilboom, kornoelje, heide en kardinaalsmuts.

Nectarplanten voor vlinders

Heb je weinig ruimte of tijd om je tuin aan te passen, dan kun je bijvoorbeeld kiezen voor de Vlinderstruik (buddleja), vaste muurbloem, koninginnekruid (leverkruid), hemelsleutel, herfstaster, damastbloem, lavendel en beemdtkroon. Deze planten bloeien in verschillende seizoenen om samen nectar te bieden van lente tot herfst.

Siergewassen voor bijen

Planten hebben voor bijen betekenis als voedselbron (nectar en stuifmeel), en andersom hebben planten bijen nodig voor hun bevruchting. Honingbijen overwinteren als kolonie en hebben in het voorjaar meestal nog voldoende honing- of suikervoorraad.

Maar zij hebben dan grote behoefte aan stuifmeel voor het opkweken van het jonge broed. Planten die volop voor bijen van belang zijn, zijn bijvoorbeeld stokroos, tijm, phacelia, zonnebloem, salie en korenbloem.

**Deze nectardrinkende aardhommel zit onder het stuifmeel van de speerdistel – die ook als tuinplant gebruikt wordt.
(foto: AVVN)**

Hommels en solitaire bijen

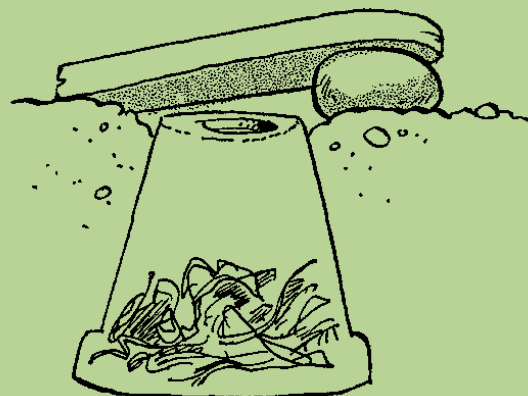
In ons land komen naast de honingbij nog driehonderd wilde bijensoorten voor, solitair levend, alsmede vijftwintig hommelsorten. De meeste vliegen op één of slechts enkele plantensoorten. Veel hommels en wilde bijen (die overigens niet steken) zijn in hun voortbestaan bedreigd.

Met een aangeboorde boomschijf of –stammetje, of een blik of kastje gevuld met riet of vlier help je solitaire bijen aan nestgelegenheid. Maar een creatieve oplossing als dit biedt ook zeker uitkomst. (foto: AVVN)

DOEN!:

Verzamel eens een bos holle verdroogde stengels. Bind ze strak bij elkaar met een draad en knip of snijd ze gelijk. Hang deze bos met stengels op een windvrije, zonnige plek. Welke insecten komen er op bezoek en kun je zien wat ze daar doen? Aardhommels kun je aan nestgelegenheid helpen door een bloempotje een beetje te vullen met wat kapok, mos of stro en omgekeerd in de grond te stoppen en het gat in de bodem bijna af te dichten met twee stenen. De onderkant van de pot afdekken met een stukje horrengaas, om muizen te verhinderen dat ze het nest plunderen.

4. Natuurlijke inrichting

In een tuin komen naast planten en dieren ook allerlei materialen en bouwsels voor. Het is zaak om bij de inrichting natuurvriendelijk te werk te gaan.

Afscheidingen of bloembakken van dood hout zijn óók nog eens decoratief!
(foto: AVVN)

4.1 Omheiningen

Omheiningen bepalen de erfgrens, luwte en privacy in de tuin. Een omheining of afscheiding kan van levende of 'dode' materialen gemaakt worden. Een afscheiding met planten (een heg of haag) verdient de voorkeur.

Kunstmatige afscheidingen kunnen gemaakt worden van rietmatten die aan palen van larikshout bevestigd worden. Ook kun je een vlechtwerk van wilgentenen maken. Vooral in tuinen aan het water doet zo'n schutting het goed.

Natuurlijk kan er ook met hout of stenen worden gewerkt, in allerlei halfopen constructies, met of zonder ijzerdraad of gaas, tussen goed verankerde schoorpalen in beton. Of met een palissadewand van rondhout, al of niet met ruimte tussen de palen. Dat is een prachtige achtergrond voor de planten in de tuin.

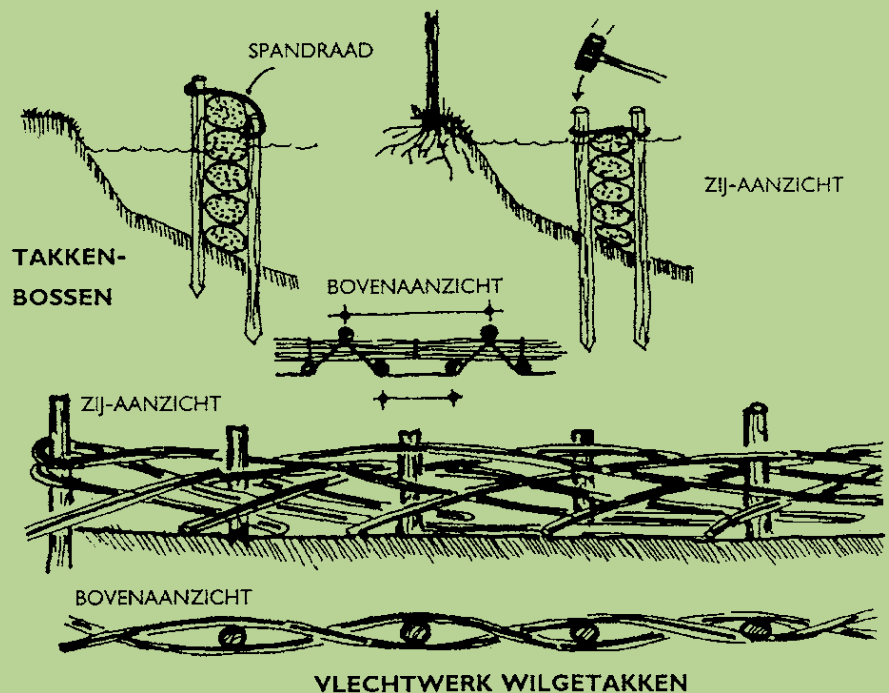

Geschikte houtsoorten zijn acacia, tamme kastanje en lariks. Die hoeven zeker niet met giftige verduurzamingsmiddelen behandeld te worden.

Als de schutting vooral nodig is als windbeschutting, dan moet ongeveer 40% op een fijnmazige manier opengelaten worden. Wilgentenen, palissade en planken lenen zich daar uitstekend voor. Klimplanten die daar tegenaan groeien helpen mee om de wind te luwen.

Vlechtwerk

Takken kunnen, als ze niet te kort en niet teveel vertakt zijn, uitstekend gebruikt worden om te vlechten. Het principe is simpel. Nodig zijn takken als staanders van 5 tot 10 cm dik. Voor een hoog vlechtwerk zijn dikkere staanders nodig dan voor een lage constructie. Om gelijk in hoogte te blijven moet afwisselend het dikke en het dunne uiteinde boven elkaar gevlochten worden. Het vlecht hout laat zich makkelijker verwerken als het vers gekapt of flink met water besproeid is.

Vlechtwerk is onder andere te gebruiken voor:

- *keerwandjes in de tuin, bijvoorbeeld langs een verhoogd plantenbed. Aan de binnenkant van het vlechtwerk worden er matten van natuurlijk materiaal op hun kant gezet. Die zorgen er voor dat de grond niet door het vlechtwerk valt.*
- *beschoeiing langs sloten en greppels. Dit kan op dezelfde manier als de keerwandjes. De beschoeiing moet iets verder doorlopen dan het laagste waterpeil. Het aardige van zo'n open beschoeiing is dat in de kieren met een beetje grond zich allerlei water- en oeverplanten kunnen vestigen. Staanders kunnen wortels, takken en bladeren vormen.*
- *schutting. Voor een schutting zijn flinke staanders en veel takken nodig. Eventueel kunnen gekochte palen als staander gebruikt worden. Behalve recht vlechtwerk kunnen er prachtige boogjes gevlochten worden. Ook is er een levende schutting te maken door verticaal te vlechten. Voorwaarde is wel dat de grondwaterstand redelijk hoog is, anders zullen de takken niet uitlopen.*
- *compostbak. Vooral ronde compostbakken zijn goed te maken van vlechtwerk. Als je zelf geen takken ter beschikking hebt om te vlechten, kun je contact opnemen met de plantsoenendienst.*

4.1 Stapelmuurtjes

Kleine stapelmuurtjes lenen zich ook heel goed als afscheiding tussen voortuin en trottoir. Plant zelf muurbloem, muurleeuwenbek, muurpeper, gele helmblom en tijm, maar ook verwilderingsbolletjes. Schildzaad en dovenetel komen meestal wel vanzelf. (foto: AVVN)

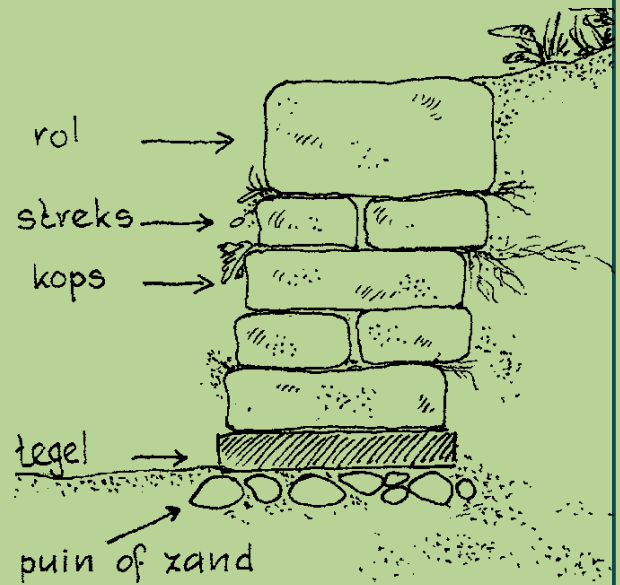
Ook op muren groeien zeer veel planten. In Nederland zijn 80 soorten op gemetselde muren aangetroffen, houtige soorten en siertuinplanten inbegrepen. De bekendste soorten die spontaan op oude gemetselde muren en in stapelmuren groeien, zijn gele helmblom, muurleeuwenbek, muurbloem, muurvaren, havikskruidsoorten en ijle dravik. Kandelaartje en grasklokje vinden we vooral boven op muren. Van de mossen zijn te noemen: purpersteeltje en pluisjesmos. Het bekendste muurkorstmoss is het oranje of gele Xanthoria. Het rijkst begroeid zijn de muren op het noorden, waarschijnlijk omdat die vochtiger zijn. Bovendien is er een wat gelijkmatiger temperatuur dan op het zuiden.

Goede kalkhoudende metselmortels voor tuinmuren zijn:

- *6 delen metselzand, 2 delen gebluste kalk of schelpkalk, 3 delen leem en 1 deel compost of tuinaarde.*
- *8 delen metselzand, 1 deel cement, 2 delen gebluste kalk en 1 deel leem. Deze mortel is sterker en geschikt voor het onderste gedeelte van een muur.*

Doorsnede van een stapelmuur. (zij-aanzicht) (ill. De Kleine Aarde/Annie Meeussen).

Ook tuilmuren kunnen begroeid raken of -bovenop- worden beplant. Van belang is het bouw materiaal. Mooi zijn oude afgebikte stenen, te metselen in een specie van zand en metselkalk, met toevoegingen van leem, klei of tuinaarde. Verder kunnen aan de specie worden toegevoegd: kort gras, zaagsel, afbiksel van oude stenen en compost.

Stapelmuurtjes bieden schuilgelegenheid voor dieren en hebben verder een grondkerende functie. Ze kunnen bijvoorbeeld dienst doen langs een terras of als scheiding tussen een hoog en laag gedeelte van de tuin. Tijdens het stapelen kunnen er planten tussen de stenen gestopt worden. Dit moet zo gebeuren dat de wortels contact hebben met grond tussen de voegen of achter de muur.

De constructie is eenvoudig. Zorg eerst voor een stevige insluiting van het muurtje: twee brokken hardsteen, puin, of metselwerk aan begin en eind van het te maken muurtje, zoals boeken tussen twee boekensteunen. Gebruik als materiaal oude afgebikte stenen, en eventueel brokken puin, natuurkeien en dakpannen. Als fundering zijn trottoirtegels te gebruiken of een mengsel van aangestampt zand en cement. Stapel langs een zuiver waterpas gespannen lijn om en om strekse en kopselagen.

DOEN!:

Bouw een stapelmuurtje op een geschikte plek, zodat deze ook als schuilplaats voor diverse diersoorten, zoals loopkevers, spitsmuizen en hagedissen kan dienen. Registreer welke dieren in of bij de stapelmuur te zien zijn.

4.3 Onderhoud

Verven

Tuinhuisjes, opstallen, pergola's, palen en hekwerk worden van een lik verf voorzien. Maar: verven belasten het milieu. Gebruik dus bij voorkeur een houtsoort van duurzame kwaliteit zodat verven niet nodig is. Hardhouten soorten gaan doorgaans langer mee dan zacht houtsoorten. Wees kritisch: zelfs binnen een houtsoort kan verschil in kwaliteit zitten. Langzaam groeiend hout is steviger dan snelgroeiend hout.

Bij vuren, grenen, lariks en douglas kan de duurzaamheid van het hout worden verlengd door een goede behandeling. Als je wilt verven, doe dat dan het liefst met een verf die het milieu zo weinig mogelijk belast. Kies voor een verf die zowel duurzaam is in samenstelling als in gebruik. Kies de verf die geschikt is voor jouw ondergrond en zorg voor een goede voorbereiding.

Als je verf koopt kun je letten op het VOS-gehalte in de verf. Het maximaal toegestane gehalte is 130 gram per liter, maar liever zit je daar ver onder. Traditionele verven zijn gemaakt op basis van fossiele aardolie. Deze veroorzaakt CO2 uitstoot en vervuiling. De olie vormt hele kleine plastic bolletjes die ervoor zorgen dat kleurstoffen hechten. Microplastics zijn te herkennen aan de afkortingen PE, PET of HDPE. Fabrikanten zijn echter niet verplicht dit te vermelden dus het is lastig te verifiëren. Natuurlijke of plantaardige oliën zijn een milieuvriendelijker alternatief.

Een verf die zoals een beits volledig in het hout trekt, zoals de Zweedse verf van Moose Färg, zorgt ervoor dat er amper verfresten in het milieu belanden. Koop bewust: bij voorkeur koop je precies genoeg verf. Dit kan lastig zijn omdat verf in standaard-verpakkingen komt en het exacte verbruik niet altijd in te schatten is. Verf is langer houdbaar wanneer je wat je gebruikt uitschenkt in een werkbakje en de pot zelf direct weer sluit zodat er geen bacteriën bij kunnen komen.

Verfresten breng je naar het Klein Chemisch Afval.

Verduurzamingsmiddelen

Houtverduurzaming doodt schimmels en insecten, waardoor houtrot uitgesteld wordt. Houtverduurzaming of verduurzaam hout is alleen nodig als het hout in contact komt met grond of afwisselend in contact komt met lucht en water. Boven de grond of ruim boven water is het niet nodig hout te verduurzamen.

Houtverduurzamingsmiddelen hebben altijd een negatieve milieu-impact. Relatief onschadelijk is impregneerolie op basis van natuurhars of plantaardige was. Koop geen geïmpregneerd hout, gemodificeerd hout (onder hoge druk verhit) is een beter alternatief. Behandelen met lijnolie (niet schadelijk voor het milieu) is een goed alternatief.

Tip!:

Moet er binnenkort geverfd worden? Verf dan verstandig: schuur het hout zo glad mogelijk, op een gladde ondergrond houdt de verf langer vast. Behandel het kopse hout extra. En lak niet alle kanten van het werkstuk dicht. Zo kan het hout niet ademen en het rot weg door achterblijvend vocht. Gebruik daarom altijd aan één kant van het hout een dekkende beitsverf. Zorg er ook voor dat er geen water op het hout kan blijven staan: schilder putjes in het hout dicht. De levensduur van buitenschilderwerk wordt sterk verlengd door goed onderhoud. Schoonmaken met water en zeep is voldoende. Overstek van het tuinhuisdak helpt de buitenwanden te beschermen tegen houtrot.

5. De natuurvriendelijke moestuin

Een zonnebloem staat overal, of het nou in de moestuin of in de voortuin is. Hij is diervriendelijk, al was het maar vanwege de nectar. Hang na de bloei de bloem op de kop binnen te drogen en zet 'm in de winter in de tuin. De vogels doen zich dan in dit schrale jaargetijde te goed aan de heerlijke zonnebloempitten. (foto: AVVN)

5.1 Natuurvriendelijk groente telen

In een moestuin worden voornamelijk of uitsluitend groente, fruit, kruiden en aardappels geteeld. De tuinliefhebber die systematisch op een natuurvriendelijke wijze zijn hobby uitoefent:

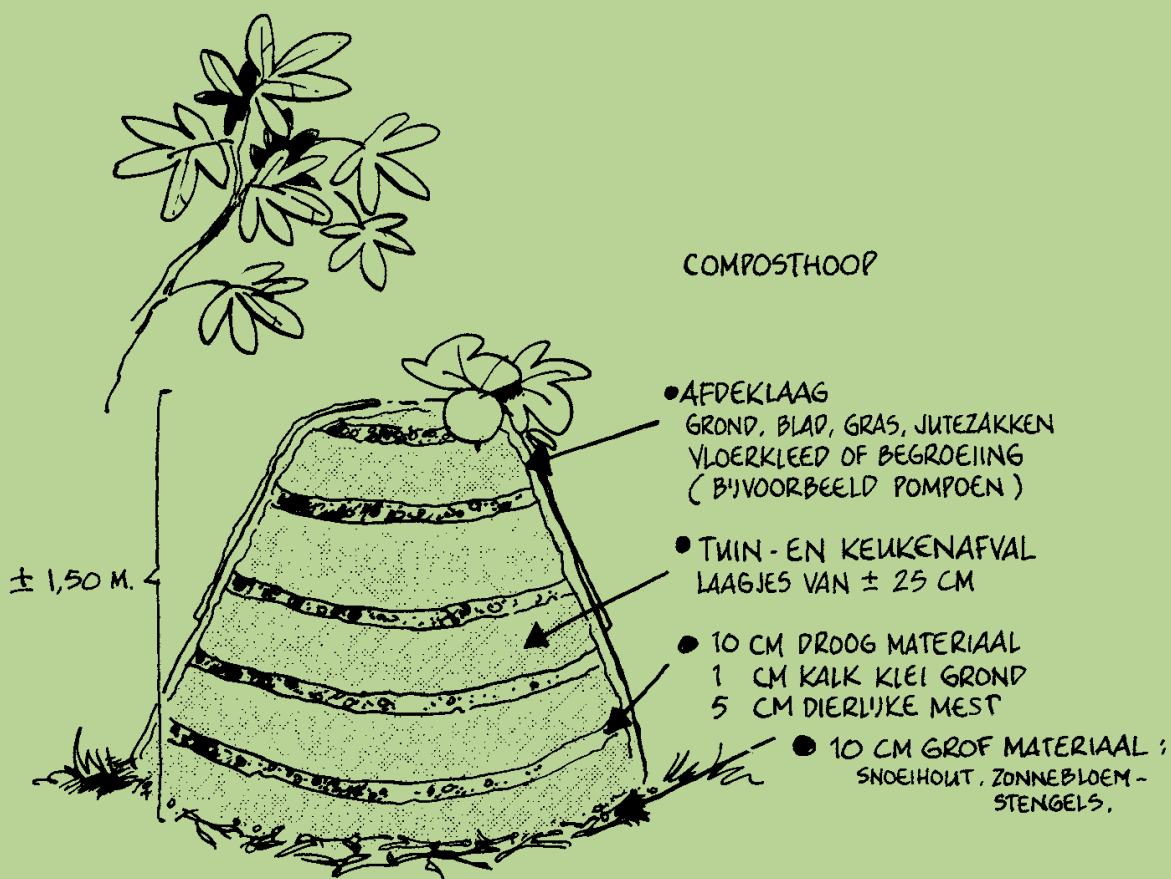
- *Gebruikt geen kunstmest maar organische meststoffen en/of compost*
- *Gebruikt geen chemische gewasbeschermingsmiddelen.*
- *Lucht de grond regelmatig en keert haar alleen indien de noodzaak hiervan aanwezig is.*
- *Past een ruime vruchtwisseling toe en legt dit vast in een teeltplan.*
- *Werkt zo mogelijk met combinatieteelt.*
- *Kiest plantmateriaal met een natuurlijke ziekteresistentie.*
- *Biedt natuurlijke vijanden een plaats aan rondom de tuin.*

5.2 Compost

Compost is vooral in de natuurvriendelijke moes- en siertuin de meest ideale vorm van bemesting. Niet alleen wordt er door compost voeding in de grond gebracht, ook de structuur van de bodem verbetert en het bodemleven wordt in stand gehouden. Het goed verzorgen van de grond is de basis van de biologische teeltmethode. De bovenlaag van de grond, vooral kleigrond, blijkt bij compostgebruik minder snel te verslepen dan bij stalmestgebruik. Dit is afhankelijk van het grondtype ter plaatse.

Compost ontstaat door vertering van allerlei plantaardig en soms dierlijk materiaal. Het heeft een donkere, bruine kleur en ruikt naar bosgrond. Je kunt compost maken van groente-, moes- en siertuinafval, gras (met mate), stro en boomblad.

5.3 Natuurvriendelijke teeltmethoden

Vruchtwisseling

Vruchtwisseling, teeltwisseling, wisselteelt; al deze termen betekenen hetzelfde: de jaarlijks op elkaar volgende teelten van verschillende gewassen op één stuk grond. Daardoor duurt het minimaal vier jaar, voordat een bepaald gewas weer op dezelfde plaats in de tuin groeit.

Bij vruchtwisseling komt de afwisseling van ondiep en diep wortelende gewassen ten goede aan de structuur van de bodem. De wortels maken de grond los, zonder dat je hoeft te spitten. Door afwisseling kunnen de grondlagen op hun plaats blijven. Het bodemleven kan zich daardoor optimaal ontwikkelen. Dat geldt overigens alleen indien de bodem zich voorheen ook in een optimale toestand bevond.

Zonder vruchtwisseling en adequate bemesting treden verschijnselen van bodemmoetheid op. Als de grond al niet uitgeput raakt, ontstaat er door eenzijdige voedselonttrekking op zijn minst een onevenwichtige voedingstoestand. Tevens kan de structuur van de grond snel verslechteren.

Het teeltplan

Gewasgroepen: Een ruime, strikt toegepaste vruchtwisseling is alleen mogelijk, als de gewassen nauwkeurig in groepen zijn verdeeld. Er zijn vier groepen te onderscheiden:

- Nachtschadeachtige (o.a. aardappelen, tomaten, paprika)
- Vlinderbloemige (o.a. slabonen, erwten, lathyrus)
- Kruisbloemige (o.a. kolen, raapstelen, radijs, meiknollen)
- Overige zoals schermbloemige (wortel), lookachtige (uien) en komkommerachtige (pompoe)

Schematisch ziet een teeltplan er als volgt uit

Periode	VAK A	VAK B	VAK C	VAK D
2024	nachtschade - achtige	vlinderbloemige	kruisbloemige	overige
2025	overige	nachtschade - achtige	vlinderbloemige	kruisbloemige
2026	kruisbloemige	overige	nachtschade - achtige	vlinderbloemige
2027	vlinderbloemige	kruisbloemige	overige	nachtschade - achtige
2028	nachtschade - achtige	vlinderbloemige	kruisbloemige	overige

DOEN!:

Stel een teeltplan op voor de tuin. Met behulp van een teeltplan kun je het principe van de vruchtwisseling zorgvuldig toepassen.

Combinatieteelt

De natuurvriendelijke moestuin is mede bekend geworden door combinatieteelt. Dit houdt in dat een aantal gewassen gelijktijdig naast elkaar wordt verbouwd. Hierdoor zouden de gewassen beter groeien of elkaar beschermen tegen ziekten en plagen.

Wel bemoeilijkt combinatieteelt het werk in de moestuin, al is het maar doordat de aangegeven teeltcombinatie vaak een ruime vruchtwisseling tegengaat. Combinatieteelt ten behoeve van wederzijdse beïnvloeding moet je kritisch toepassen. Bepaalde combinaties hebben een natuurlijke en preventieve werking, namelijk wortelen met uiachtigen of afrikaantjes (tegen de wortelvlieg), tuinkers met radijs (tegen de aardvlo), doorgeschoten radijs met kool (tegen koolwitje) en peterselie met tomaat (tegen de witte vlieg). Combinaties zijn soms dus wel mogelijk, maar houd daarbij het teeltplan goed aan.

Preventieve gewasbescherming in de moestuin: een alternatieve combinatieteelt van groente met bloemen en kruiden. (foto: AVVN)

Lieveheersbeestjes stellen een nieuwe generatie biologische bestrijders van luizen zeker. (foto: Francien Walraven)

Over het algemeen maakt combinatieteelt het plantaardige en dierlijke leven in en rondom de tuin gevarieerder. Deze variatie helpt mee een zo goed mogelijk natuurlijk evenwicht te scheppen. In een tuin waar een natuurlijk evenwicht heerst, worden gewassen minder snel aangetast door ziekten en plagen.

5.4 Gewasbescherming

Natuurvriendelijke tuinliefhebbers zijn voortdurend in de weer om ziekten en plagen te voorkomen. Uitgangspunt bij deze preventie is de zorg voor de grond. Veel handelingen zijn gericht op activering van het bodemleven. Verder proberen natuurvriendelijke tuinliefhebbers voor een zo goed mogelijk natuurlijk evenwicht te zorgen. Zeker in de moestuin geldt: hoe meer zielen, hoe meer vreugd. Al die vogels, vlinders en insecten houden elkaar in toom. Lieveheersbeestjes eten luizen, en aardrupsen vormen voedsel voor vogels. Sluipwespen leggen hun eitjes in rupsen en vervolgens eten de uitgekomen larven die rupsen op. Zo werkt de natuur, zo kan het ook werken in de tuin. Je dient alleen de mogelijkheden te vergroten.

Tien gouden regels voor preventieve gewasbescherming

- 1. Gebruik geen kunstmest maar organische mest.*
- 2. Laat de ondergrond zo veel mogelijk met rust. Houd de juiste afstand aan bij het zaaien en planten, neem die liever te ruim dan te klein. Zorg voor een zo droog mogelijke oppervlakte van de bodem door na regen de boven laag los te trekken of te schoffelen.*
- 3. Geef spaarzaam en doordacht water.*
- 4. Pas een ruime vruchtwisseling toe.*
- 5. Gebruik gekeurd zaai- en plantgoed (NAK-G gekeurd) en zo mogelijk ziekteresistente rassen en inheemse planten.*
- 6. Bestrijd ziekten, plagen en onkruid zo natuurvriendelijk mogelijk. Houd de tuin onkruidvrij. Verwijder door schimmels aangetaste plantendelen zo snel mogelijk en vernietig ze. Doe ze alleen op de composthoop indien deze een temperatuur van 65°C haalt. Bij onachtzaamheid tijdens het verwijderen, kan de schimmel in of op de bodem achterblijven,*
- 7. Plant, als het mogelijk is, bes- en nootdragende bomen en struiken, bijvoorbeeld: sleedoorn, hulst, lijsterbes, wilde roos, krent, vlier, cotoneaster, meidoorn, hazelnoot, kastanje en walnoot. Met name op de bessen komen veel vogels af.*
- 8. Maak volop gebruik van bloemen en kruiden en werk met combinatie-teelten.*
- 9. Richt jouw tuin diervriendelijk in. Hang bijvoorbeeld nestkastjes op om vogels aan te trekken indien je beplanting zelf te weinig mogelijkheden biedt.*
- 10. Gebruik insectengaas en acryldoek. Indien tijdig aangebracht en goed toegepast kan dit een zeer effectief middel zijn tegen aantastingen of vraat in moestuinen.*

DOEN!:

Ga aan de hand van de tien gouden regels na welke je toepast, en belangrijke welke je nog niet naleeft maar wel van toepassing op jou en jouw tuin kan zijn. Als je gouden regel 10 “insectengaas” gaat gebruiken, zorg er dan voor dat er geen vogels in bekneld raken.

De sleedoorn is een echte voedselleverancier: drachtplant voor bijen tijdens de bloei, waardplant voor de sleedoornpage en vanaf het najaar genieten de vogels van de bessen – gouden regel 7. (foto: Otto Kalkhoven)

Preventie van ziekten en plagen is de basis van een natuurvriendelijk tuinbeheer. Of het nou in de moestuin of in de tuin bij huis is, ziekten en plagen ontstaan door tal van factoren, zoals de snelheid van het beschikbaar komen van de voedingsstoffen, plantafstand, omgeving, natuurlijk evenwicht en weersomstandigheden. Met name de factor weer is nauwelijks te beïnvloeden. Hierdoor kunnen zich omstandigheden voordoen waarin de inzet van een natuurvriendelijk bestrijdingsmiddel ten behoeve van het behoud van de planten te overwegen is. Die middelen zijn onder te verdelen in:

1. Natuurlijke vijanden

De natuurlijke vijanden zijn globaal te verdelen in jagers en parasieten. Jagers zijn bijvoorbeeld vogels, egels en spintmijt. Zij bejagen en doden de schadeverwekkers. Voorbeelden van parasieten zijn bacteriën, sluipwespen en aaltjes. Parasieten leven van de schadeverwekkers.

2. Feromonen

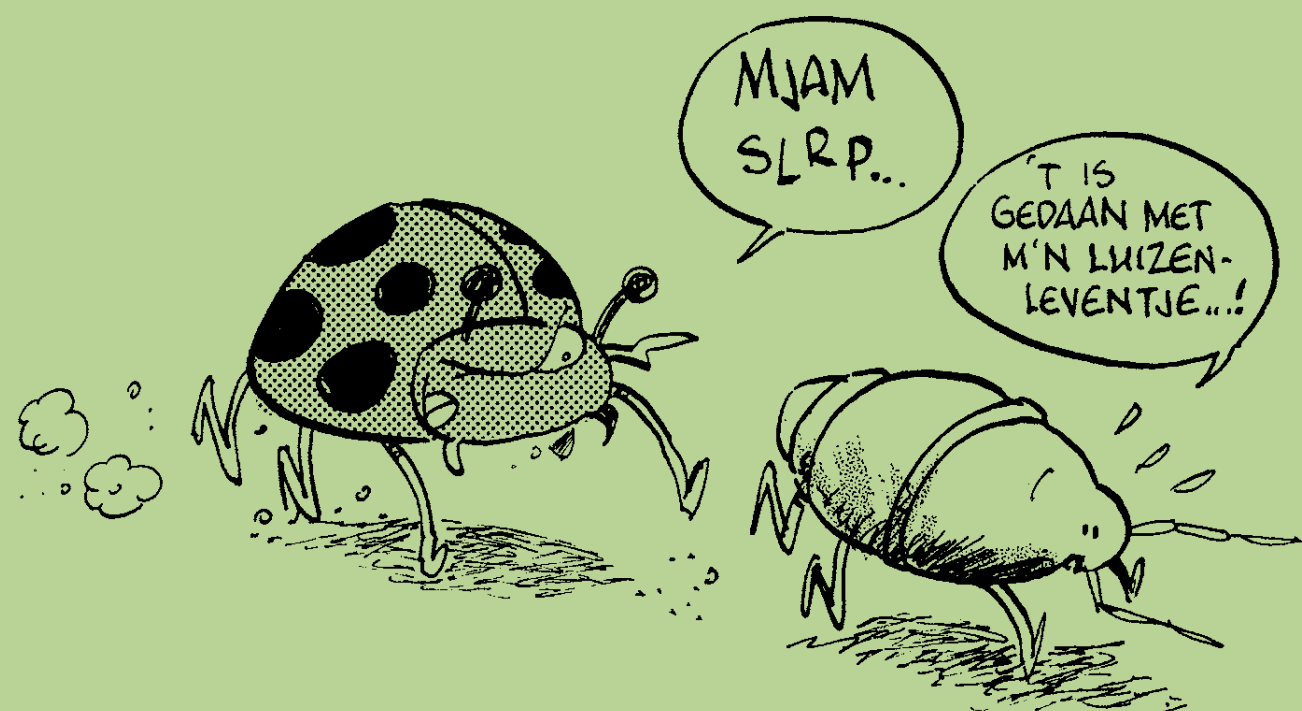
Feromonen zijn geurstoffen waarmee insecten hun soortgenoten van de andere sekse lokken. Als feromonen in een val geplaatst worden, kunnen zo schadelijke insecten gevangen worden.

3. Plantenextracten

Afkooksel of aftreksel van planten kunnen zowel preventief (heermoes tegen schimmels) als genezend (pyrethrum tegen zuigende insecten: Chrysanthemum roseum of C. Coccineum) worden ingezet.

4. Middelen van de advieslijst van AVVN

Deze vind je op onze website, maar is [ook hier te downloaden](#).

**samen
natuurlijk
tuinieren**